

Jørgen Dige Pedersen

Opposition ved Georg Sørensens disputatsforsvar

Kære Georg. Et disputatsforsvar er en god anledning til at gøre en foreløbig status over din videnskabelige karriere, her forstået som de problemområder og de teorier, som du gennem tiden har beskæftiget dig med. Der er jo tale om en usædvanlig bredtfaavnende forskning med mange små og store værker bredt ud som en bjergkæde med mange tinder. Din spændvidde - der går fra Folkefrontsregeringen i Chile, over afhængighedsteorien, marxismen og international politik-teori, de transnationale selskaber, freds- og konfliktforskning, herunder sågar bidrag om Gandhiismen, generelle udviklingsteorier, og nu til demokratiet og udviklingsprocessen i den tredje verden (og måske endda i hele verden) - er enestående i dansk sammenhæng, i nordisk sammenhæng, og den er vel også internationalt set bemærkelsesværdig.¹

Denne enestående bredde i din hidtidige forskning leder dog til mit første spørgsmål - og det er blot retorisk ment - nemlig om du da aldrig falder til ro? Finder et forskningsfelt og koncentrerer dig om det resten af livet. Sådanne forskere, som hele livet dyrker den samme lille videnskabelige have, findes jo i ganske stort mål! Svaret på spørgsmålet er naturligvis nej, det gør du ikke, og du er vel allerede godt på vej ind i nye, spændende og - som det, der optager dig mest - aktuelle spørgsmål.

Men her er det altså spørgsmålet om demokratiet og udviklingsprocessen, det drejer sig om. Du har indleveret tre arbejder - et større værk (*Democracy, Dictatorship and Development*), en bog (*Democracy and Democratization*) og en artikel (*Democracy and the Developmental State*) suppleret med et resumé (*Demokrati og Udvikling*). I det følgende vil jeg henvise til de tre arbejder som henholdsvis "Værket", "Bogen" og "Artiklen" samt naturligvis "Resuméet".² Hovedvægten i min opposition vil ligge på "Værket" og "Artiklen", da "Bogen" med sit bredere sigte ligger udenfor mit primære interesseområde, nemlig udviklingen i den tredje verden.

Som det sig hør og bør i en opposition, vil jeg i det følgende koncentrere mig omkring de problematiske sider af de indleverede arbejder. Jeg vil gøre det under tre hovedpunkter, der vedrører 1) teorianvendelsen og forklaringsforsøget, 2) begrebsdannelsen, især for de centrale begreber, og 3) synet på demokratiet.

Teorianvendelsen og forklaringsforsøget

I din første og mest vægtige analyse (Værket) er det overordnede formål at analysere sammenhængen imellem styreform/regimeform og økonomisk udvikling i den tredje verden. Mit overordnede kritikpunkt i forbindelse med denne analyse kan sammenfattes i det, jeg vil kalde din tendens til at "under-

Jørgen Dige Pedersen

Opposition ved Georg Sørensens disputatsforsvar

Kære Georg. Et disputatsforsvar er en god anledning til at gøre en foreløbig status over din videnskabelige karriere, her forstået som de problemområder og de teorier, som du gennem tiden har beskæftiget dig med. Der er jo tale om en usædvanlig bredtfaavnende forskning med mange små og store værker bredt ud som en bjergkæde med mange tinder. Din spændvidde - der går fra Folkefrontsregeringen i Chile, over afhængighedsteorien, marxismen og international politik-teori, de transnationale selskaber, freds- og konfliktforskning, herunder sågar bidrag om Gandhiismen, generelle udviklingsteorier, og nu til demokratiet og udviklingsprocessen i den tredje verden (og måske endda i hele verden) - er enestående i dansk sammenhæng, i nordisk sammenhæng, og den er vel også internationalt set bemærkelsesværdig.¹

Denne enestående bredde i din hidtidige forskning leder dog til mit første spørgsmål - og det er blot retorisk ment - nemlig om du da aldrig falder til ro? Finder et forskningsfelt og koncentrerer dig om det resten af livet. Sådanne forskere, som hele livet dyrker den samme lille videnskabelige have, findes jo i ganske stort mål! Svaret på spørgsmålet er naturligvis nej, det gør du ikke, og du er vel allerede godt på vej ind i nye, spændende og - som det, der optager dig mest - aktuelle spørgsmål.

Men her er det altså spørgsmålet om demokratiet og udviklingsprocessen, det drejer sig om. Du har indleveret tre arbejder - et større værk (*Democracy, Dictatorship and Development*), en bog (*Democracy and Democratization*) og en artikel (*Democracy and the Developmental State*) suppleret med et resumé (*Demokrati og Udvikling*). I det følgende vil jeg henvise til de tre arbejder som henholdsvis "Værket", "Bogen" og "Artiklen" samt naturligvis "Resuméet".² Hovedvægten i min opposition vil ligge på "Værket" og "Artiklen", da "Bogen" med sit bredere sigte ligger udenfor mit primære interesseområde, nemlig udviklingen i den tredje verden.

Som det sig hør og bør i en opposition, vil jeg i det følgende koncentrere mig omkring de problematiske sider af de indleverede arbejder. Jeg vil gøre det under tre hovedpunkter, der vedrører 1) teorianvendelsen og forklaringsforsøget, 2) begrebsdannelsen, især for de centrale begreber, og 3) synet på demokratiet.

Teorianvendelsen og forklaringsforsøget

I din første og mest vægtige analyse (Værket) er det overordnede formål at analysere sammenhængen imellem styreform/regimeform og økonomisk udvikling i den tredje verden. Mit overordnede kritikpunkt i forbindelse med denne analyse kan sammenfattes i det, jeg vil kalde din tendens til at "under-

teoretisere" i analysen. Værket er klart opbygget: Først gennemfører du en række teoretiske ræsonnementer; dernæst følger en komparativ empirisk analyse af fire cases, og der afsluttes med en sammenfattende konklusion. Dit teoretiske udgangspunkt, som anvendes til at opstille en række hypoteser, udgøres af det, som du kalder for den dominerende teori på området. Den går - lidt forenklet - ud på, at forskellige styreformer - demokrati eller diktatur - indebærer en forskellig grad af lydhørhed overfor befolkningens ønsker om umiddelbar øgning af forbruget på bekostning af opsparing og investeringer. Dette har som konsekvens, at den regimeform (diktaturet), som bedst formår at ignorere befolkningens ønsker, tenderer imod at øge investeringerne og bevirker dermed en højere økonomisk vækst. Omvendt vil - på kort sigt - en demokratisk styreform medføre et større forbrug til gavn for den umiddelbare velfærd, men til skade for den langsigtede vækst. Med forskellige forbehold er dette hovedtanken, som styrer opstillingen af hypoteserne, der skal afprøves i den empiriske analyse. Man skulle synes, at der med dette udgangspunkt ligger et klart og anvendeligt udgangspunkt for de empiriske analyser. Problemet er imidlertid, at du i de empiriske analyser med undtagelse af enkelte spredte kommentarer helt undlader at undersøge om de teoretisk fastlagte mekanismer, som forbinder styreformen med den økonomiske udvikling, er til stede i dine cases. I stedet gennemfører du en ganske kompleks analyse, som inddrager et væld af forhold med betydning for den økonomiske udvikling. De fleste af disse forhold er ganske vist blevet præsenteret i den teoretiske indledning (se eksempelvis Værket: 29), men de er ikke blevet sat ind i en teoretisk sammenhæng, og de har heller ikke spillet nogen rolle for hypotesedannelsen. Resultatet af dette misforhold mellem det teoretiske udgangspunkt og den empiriske analyse bliver, at konklusionen ganske vist ender med en fornuftig nuancering af de oprindelige hypoteser, men samtidig er du ude af stand til at afvise eller bekræfte gyldigheden af den oprindelige teori. Den er ganske enkelt ikke blevet testet. Konklusionen danner heller ikke udgangspunkt for en formulering af alternative og bedre teorier.

I forlængelse heraf synes jeg, at det er beklageligt, at du ikke i større omfang forsøger systematisk at efterprøve andre mulige forklarende sammenhænge mellem styreform og økonomisk udvikling. Læser man de empiriske afsnit, danner der sig et ganske klart billede af, hvad der efter din mening spiller den afgørende rolle for den økonomiske udviklings karakter. Dine case-studier viser ganske samstemmende den overordentlig store betydning, som de økonomiske og politiske magtforhold spiller for den økonomiske udvikling, ja det i en sådan grad, at man kunne fristes til at læse det således, at styreformen kun spiller en meget underordnet rolle. Sat på spidsen var det vel værd at overveje den radikalt anderledes hypotese, at *både* styreformens og den økonomiske udviklings karakter afhænger af disse magtforhold, og at der måske kun er en spuriøs sammenhæng mellem styret og økonomiens udvikling. Du henviser da også flere steder til "den dominerende koalitions begrænsende indflydelse" og til, at der ingen "automatisk sammenhæng" er mellem demokrati og velfærd eller mellem autoritært regime og økonomisk udvikling (se for eksempel Vær-

ket: 165, 166, 184). Ligeledes fremhæver du andetsteds, at forventningerne til betydningen af demokratiets indførelse må dæmpes, såfremt koalitionen af sociale kræfter bag demokratiet er den samme, som stod bag diktaturet (Artiklen: 25). Måske har vi her kimen til en teori, som du i de empiriske analyser læner dig tæt op af, men som aldrig ekspliciteres.

Jeg synes sammenfattende, at der kunne drages mere eksplicite og radikale teoretiske konklusioner på baggrund af dine analyser end de beskedne modifikationer af hypoteserne, som afslutter din første analyse af demokrati-udviklingsproblematikken (Værket: 166-168).

Begrebsdannelsen

En passende overskrift for denne del af min opposition kunne være "faren for tautologier i begrebskonstruktionen". Dette punkt hænger sammen med det foregående på den måde, at de begge vedrører dine analytiske forklaringsambitioner. De centrale begreber, som jeg vil tage fat på, er dine begreber om "autoritært udviklingsregime", "udviklingsstat" samt "statecraft". De sidste to begreber er hentet fra Artiklen.

Et af dine egne bidrag til at raffinere den teori om sammenhængen imellem regimeform og økonomisk udvikling, som jeg omtalte før, består i at underopdele diktaturerne, de autoritære styreformer, i flere undergrupper. Der opereres således med tre typer af autoritære regimer: 1) autoritære vækstregimer, 2) autoritære berigelsesregimer og 3) autoritære udviklingsregimer (eksempelvis Værket: 11; Resuméet: 34). Problemerne ved bestemmelsen af disse tre begreber er ens, hvorfor jeg vil nøjes med at omtale begrebet "autoritært udviklingsregime". Et autoritært udviklingsregime defineres første gang som et regime som fremmer ("appear capable of...") økonomisk vækst og velfærd (Værket: 11; Resuméet: 34). Det tautologiske element i denne definition fremkommer, når begrebet anvendes som led i en forklaringsskabende sammenhæng, nemlig som en uafhængig (regime)variabel, hvis tilstedeværelse kan forklare en stedfunden økonomisk udvikling (vækst og velfærd). Der er her klart tale om, at sammenhængen allerede er etableret i selve definitionen på begrebet, hvorfor der ikke indvindes ny indsigt ved at hævde, at udviklingsregimer fremmer udvikling! Heldigvis er det da også således, at du selv senere bliver opmærksom på dette problem, idet du i Artiklen (p. 2) dels eksplicit omtaler problemet med tautologiske forklaringer, dels forsøger at arbejde videre med problemet ved at indholdsbestemme det, som du med inspiration fra Chalmers Johnson betegner som "udviklingsstaten". En udviklingsstat karakteriseres af tre forhold (Artiklen: 3-9): 1) en betydelig grad af autonomi fra "uproduktive" samfundsgrupper i politik-udformningen, 2) en betydelig grad af statslig kapacitet i betydningen effektive bureaukratiske apparater, og 3) en betydelig grad af "statecraft" i betydningen evne til at udforme "gode politikker" eller til at "reagere konstruktivt" på udefra kommende udfordringer (Artiklen: 3). Mens de to første dimensioner af begrebet "udviklingsstat" bidrager godt til indholdsbestemmelsen af begrebet, er jeg mere i tvivl om den sidste dimension, policy-dimensionen. Det forekommer mig, at nissen her er flyttet med i den

forstand, at "gode politikker"/"konstruktive reaktioner" defineres som de politikker, som har gode udfald i form af økonomisk udvikling, og så er vi jo tilbage i den tautologiske fælde, hvor udfaldet (økonomisk udvikling) indgår i definitionen af det fænomen (udviklingsstaten), der netop skal forklare udfaldet. Der bødes lidt på dette senere i Artiklen, hvor "statecraft" eksemplificeres ved fraværet af modsætningsfyldte strategier og ved tilstedeværelsen af langsigtede strategier (Artiklen: 11), men dette er vist ikke en tilstrækkelig indholdsbestemmelse til at undgå tautologi-faren. Generelt ville jeg finde det hensigtsmæssigt, at betegnelsen "udvikling" helt undgås i definitionen af de politiske strukturer, hvis karakter antages at være bestemmende for den økonomiske udvikling.

Overvejelserne i Artiklen ligger klart i forlængelse af diskussionen i Værket, blandt andet i diskussionen af regimeformens indflydelse på statens "udviklingsstyrke", og vi kommer her tættere på en "udfyldning" af årsagskæden mellem regimeform og økonomisk udvikling. Det eneste led, der efter min mening mangler i denne udfyldning, er overvejelser over karakteren af "den rigtige politik" - det klassiske hovedtema for udviklingsforskningen - som du desværre helt afviser at teoretisere over (Artiklen: 3), men som du alligevel beskæftiger dig indgående med i de empiriske analyser. Så vidt jeg kan se, er det muligt på baggrund af dine arbejder at opstille komponenterne i den eventuelle sammenhæng mellem regimeform og økonomisk udvikling på følgende måde:

Den fremtidige forskningsmæssige udfordring består herefter i at efterforske den nærmere karakter af de sammenhænge, som pilene antyder eksistensen af.

Et sidste lille hjertesuk angående begrebsdefinitionerne består i, at du forsømmer at definere de meget centrale begreber "regime" og "stat", herunder forskellen på de to. Som bekendt er der her tale om begreber, hvis anvendelse hverken er entydig eller ukontroversiel, men tværtimod begreber, der i forskellige teoretiske traditioner anvendes i vidt forskellige betydninger, og du skylder os vel at markere dit standpunkt.

Synet på demokratiet

Det sidste, mindre punkt i min opposition til de fremlagte arbejder vedrører spørgsmålet om din vurdering af demokratiet som en udviklingsbærende kraft. Der synes i dine arbejder at være en slags progression i synet på demokratiet. Fra en konklusion, der lyder, at "der synes at være en tendens for demokratiske regeringer til at respektere eliteinteresser i en sådan grad, at det forhindrer deres kapacitet til at mobilisere ressourcer for selv-centreret økonomisk vækst" (Værket: 167) til antagelsen om, at en "demokratisk regimeform ofte fører til en stat med større udviklingsstyrke" (Artiklen: 2) og den afsluttende konclu-

sion, at "demokratier med en solid folkelig basis har de bedste muligheder for at fremme forandringer i retning af stærkere stater", (Resuméet: 50) er der vel et ganske stort spring. Jeg kan kun se med sympati på denne opvurdering af demokratiets positive udviklingsfremmende potentiale, men jeg er usikker på, om revurderingen af demokratiet skyldes en voksende empirisk indsigt eller det skyldes et ændret teoretisk perspektiv.

Afslutning

Jeg har, som det jo er en uofficiel opponents privilegium, været inde og pille ved specifikke elementer af en række arbejder, der klart spænder langt videre. Som jeg indledte med at sige, er du jo en forsker, der sigter bredt, og det er derfor oplagt for en opponenter at fokusere mere snævert, når kritikken skal have en smule bid. Jeg ser da også de problemer, jeg har valgt at tage fat på, som værende en følge af dine bestræbelser på at dække bredt, hvilket jo altid indebærer en risiko for at koste noget i form af skarphed og dybde i analysen. Jeg vil derfor afslutte med at sige, at i en samlet vurdering af de her indleverede arbejder er der tale om et meget kompetent arbejde, der bærer præg af en betydelig indsigt i problemstillingen, og som vidner om en stor teoretisk og empirisk arbejdsindsats, som klart har bragt videnskaben adskillige skridt fremad i forståelsen af de komplekse forhold, der eksisterer imellem de politiske forhold og den økonomiske udvikling i den tredje verden. Jeg vil derfor ønske dig tillykke med den velfortjente anerkendelse af dit videnskabelige arbejde, som du har fået her i dag. Mit andet ønske for dig er, at du må vedblive i bestræbelserne på at dække bredt i dit teoretiske arbejde, så du fortsat kan bidrage med forskningsmæssige indsigter i aktuelle diskussioner.

Noter

1. Det er betegnende for Georg Sørensens forfatterskab, at det vil være for omfattende her at angive detaljerede referencer!
2. De fuldstændige referencer er som følger: Georg Sørensen, *Democracy, Dictatorship and Development*, London: Macmillan, 1991; Georg Sørensen, *Democracy and Democratization*, Boulder: Westview Press, 1993; Georg Sørensen, "Democracy and the Developmental State" og "Demokrati og Udvikling. En sammenfattende redegørelse for tre analyser", pp. 1-32 og 33-58 i Georg Sørensen, *Demokrati og udvikling*, Århus: Institut for Statskundskab, 1993. Alle engelsksprogede citater herfra er i hovedteksten oversat til dansk.